

А. З. БАРАНОУСКИ

СПРАЦОЎВАННЕ ТАРФЯНОЙ ЗАЛЕЖЫ Ў ЗАЛЕЖНАСЦІ АД СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАГА ВЫКАРЫСТАННЯ ТАРФЯНА-БАЛОТНЫХ ГЛЕБАЎ

Тарфяна-балотныя глебы, якія ўцягваюцца ў сельскагаспадарчае выкарыстанне, маюць розную магутнасць тарфяной залежы: ад 0,2 да 6 м і болей. Глебы з таўшчынёй тарфянога слоя ад 0,2 да 0,3 м лічаць тарфяніста-глеевымі. Яны з'яўляюцца пачатковай стадыяй утварэння і канцавой стадыяй дэградацыі тарфяна-балотных глебаў. Акрамя магутнасці тарфяная залеж характарызуецца яшчэ колькасцю арганічнай і мінеральнай частак. Існуе думка, што ад глебавых утварэнняў торф адрозніваецца па ўтрыманні ў ім арганічных злучэнняў не меней чым 50% у дачыненні да сухой масы [3]. Пры характарыстыцы тарфяна-балотных глебаў асабліва на пераходнай стадыі да органа-мінеральных парог колькасці арганічнага рэчыва можа быць зніжаны да 30% з прычыны большай яго гуміфікаванасці і тым болей, што значнага змянення

эфектыўнай урадлівасці ў гэтым інтэрвале колькасці арганікі не адбываецца. Значыць, пры памяншэнні магутнасці тарфяной залежы меней за 0,2 м або колькасці арганічнага рэчыва меней за 30% тарфяна-балотных глебы трансфарміруюцца ў аргана-мінеральныя і пры далейшым зніжэнні арганічнага рэчыва да 5% — у мінеральныя глебы.

Пры ўключэнні тарфяніста-глеевых глебаў у сельскагаспадарчае выкарыстанне яны могуць быць трансфармаваны ў аргана-мінеральныя пры першасным узворванні. Аб'ёмная маса ворнага слоя нанова асвойваемых тарфяных глебаў звычайна складае 0,12—0,18 т/м³, мінеральнага падсцілаючага слоя — на парадак вышэй. Пры апрацоўцы глебы да тарфяной масы прыворваецца мінеральны падсцілаючы слой, што значна змяняе стасункі паміж арганічнай і мінеральнай часткамі і садзейнічае паскарэнню працэсаў яго мінералізацыі [4, 5, 8, 9], а ў канцавым выніку вядзе да неабарачальнай іх трансфармацыі.

Пры магутнасці тарфяной залежы да 0,6—0,8 м хуткацечнасць спрацоўвання яе пры выкарыстанні ў севазвароце і пад сенажацямі з выкарыстаннем узворвання ў перыяд перазалужэння таксама відавочная. Аб'ёмная маса сярэдніх слаёў залежы складае 0,06—0,12 т/м³, і пад дзеяннем уласнай масы, а таксама ў час апрацовак адбываецца асяданне, што значна змяншае яе магутнасць. Акрамя таго, пры асушэнні тарфяных глебаў узмацняюцца працэсы мінералізацыі, што складае прыкладна 1/3 стратаў ад яе магутнасці. Такія глебы за 20—30-гадовы перыяд іх інтэнсіўнага выкарыстання трансфармуюцца ў аргана-мінеральныя.

Болей працяглы перыяд сельскагаспадарчага выкарыстання тарфяна-балотных глебаў назіраецца пры таўшчыні тарфянога слоя, што правышае 1 м. Магутнасць тарфяной залежы, якая зазнае мінералізацыю, можна рэгуляваць узроўнем грунтавых водаў. З гэтай прычыны спрацоўванне такіх глебаў у першую чаргу будучь вызначаць узроўні грунтавых водаў. На маламагутных тарфяна-балотных глебах, дзе тарфяная залеж знаходзіцца па-за грунтавымі водамі, спрацоўванне будучь вызначаць культуры, якія тут вырошчваюцца. Стаянне ж грунтавых водаў вышэй за 60 см да паверхні глебы зніжае нясучую здольнасць глебаў, што ўскладняе выкарыстанне механізаванай уборкі.

На тарфяна-балотных глебах, дзе магутнасць тарфяной залежы набліжаецца да магутнасці ворнага слоя, выключная роля ў спрацоўванні будзе належаць апрацоўцы глебы, менавіта ўзворванню, якое ў гэтым выпадку не павялічвае аэрыруемасць тарфяной залежы, а пераўтварае глебу, трансфарміруючы яе ў іншы тып.

Спрацоўванне тарфяной залежы залежыць непасрэдна ад сельскагаспадарчых культураў, а таксама ад агра-тэхнікі іх вырошчвання і воднага рэжыму, што складваецца пры гэтым. Каб выявіць уплыў толькі культуры на страты арганічнага рэчыва торфу, паставілі мікрапалявы дослед у спецыяльна вырабленых для гэтай мэты пасудзінах. Вільготнасць торфу ў пасудзінах падтрымлівалася ў межах 65—75% ад поўнай вільгацёмістасці (ПВ) для ўсіх культураў і выключалася апрацоўка глебы. Дзякуючы гэтаму тут можна было найболей поўна выявіць уплыў саміх культураў на змяненне балансу арганічнага рэчыва.

Пасудзіны рабілі з ліставога жалеза, вышыня іх 50 см, дыяметр — 40 см. На адлегласці 2 см ад дна пасудзіны ўпаялі металічную трубку для палівання і сцёку лішку вады ў час інтэнсіўных дажджоў. Пасудзіны закапалі ў глебу з перавышэннем на 2 см над яе паверхняй і напіхалі іх торфам, адабраным з 0—30-сантыметровага слоя цаліннага ўчастка. Перад напіхваннем кожнай пасудзіны адбіралі пробы для вызначэння сухога рэчыва торфу.

Дослед рабілі ў пціразавой паўторнасці з бульбай, збожжавымі, шматгадовымі травамі і без вырошчвання культураў.

Пасудзіны з торфам знаходзіліся ў глебе ад 1976 да 1986 г. Штогод пасля ўборкі бульбоўнік, іржэўнікавыя рэшткі злакавых сумесна з ка-

ранямі перамешвалі з глебай пасудзіны. У канцы вегетацыйнага перыяду перадапошняга года і ў пасудзінах з травамі дзярніну здрабнялі і перамешвалі з глебай. Усе пасудзіны былі ізаляваны ад святла і пакінуты яшчэ на год дзеля таго, каб адбылася частковая мінералізацыя свежаўтворанага арганічнага рэчыва.

Вынікі доследу паказалі (табл. 1), што найбольшыя страты торфу выяўлены ў пасудзінах без вырошчвання культураў, паніжаныя — пры вырошчванні бульбы, яшчэ болей нізкія — пры вырошчванні збожжа-

Табліца 1. Страты торфу ў залежнасці ад вырошчваемых культураў

Варыянт	Маса сухога торфу, г/пасудзіну		Страты масы за 1976—1986 гг.	
	у пачатку доследу	у канцы доследу	г/пасудзіну	%
Без высявання культураў	1911,0	10753,3	1157,7	9,72±0,07
Бульба	12042,6	11126,8	915,8	7,60±0,49
Збожжавыя культуры	12563,7	12005,8	557,9	4,44±0,36
Шматгадовыя травы	12636,8	12628,5	8,3	0,06±0,13

вых. У пасудзінах са шматгадовымі травамі маса практычна не зніжалася. Адхіленні ў масе былі ў межах дакладнасці доследу. Найболей імаверна, што адхіленні ў масе пры вырошчванні сельскагаспадарчых культураў адбываліся не за кошт зніжэння мінералізацыі арганічнага рэчыва торфу, а дзякуючы папаўненню торфу каранёвымі і паржышчавымі рэшткамі раслінаў. Да таго ж і большасць даследчыкаў аднадушныя ў меркаванні, што дабаўленне свежага арганічнага рэчыва можа паскорыць працэсы мінералізацыі торфу, а не наадварот [1, 6]. Акрамя таго, як паказваюць вынікі гэтага доследу, раўнаважны стан пры вырошчванні шматгадовых траў склаўся пры гэтай масе торфу. Для бульбы і збожжавых культураў маса торфу павінна быць значна меншай, каб частка арганічнага рэчыва торфу, якая мінералізуецца, аднаўлялася арганічным рэчывам раслінаў. Пры дапамозе адпаведных разлікаў вызначылі колькасць торфу, пры якой магчымы баланс (табл. 2). Як відаць, вырошчванне бульбы, збожжавых і шматгадовых траў паказала, што істотныя адрозненні ў запасах торфу, пры якіх магчымы баланс, абумоўлены ў асноўным неаднолькавым назіпаннем арганічнага рэчыва гэтымі культурамі. Для бульбы баланс магчымы пры таўшчыні тарфянога слоя 1—10 см. Тарфяная глеба пры такой магутнасці не можа захаваць свае генетычныя асаблівасці. Да таго ж торф, змяшаны з мінеральным слоём, зазнае ўзмоцненую мінералізацыю, у выніку чаго баланс арганічнага рэчыва будзе зрушвацца ў бок адмоўнага.

Баланс пры вырошчванні збожжавых культураў магчымы на тарфяной залежы таўшчынёй 13—21 см. Магутнасць гэтай залежы перавышае такую ж пад бульбай, аднак і ў гэтым выпадку ў вытворчых умовах немагчыма захаваць раўнавагу паміж расходнай і прыходнай часткамі.

Адсюль можна зрабіць вывад, што вырошчванне на тарфяна-балотных глебах прапашных і збожжавых культураў, у рэшце рэшт, прывядзе да мінералізацыі арганічнага рэчыва, у выніку чаго яны страцяць свае генетычныя асаблівасці і ўласцівасці і ператворацца ў аргана-мінеральныя.

Пры вырошчванні шматгадовых траў тарфяна-балотныя глебы можна захаваць на ўзроўні тарфяна- або тарфяніста-глеевых з магутнасцю торфу 32—35 см. У гэтым выпадку страты торфу будуць аднаўляцца за кошт арганічнага рэчыва каранёвых і ржэўнікавых рэшткаў.

Акрамя мікрапалявога доследу ў палявых умовах вызначалася спрацоўванне арганічнага рэчыва торфу на цалінным участку (асушаным,

Табліца 2. Арменціровачныя запасы арганічнага рэчыва, у якіх надыходзіць раўнавага працэсаў раскладання і назапашвання арганічнага рэчыва пры вырошчванні сельскагаспадарчых культураў

Варыянт	Сярэдняя колькасць сухога торфу, г/пасудзіну	Страты торфу, разлічаныя з 95 %-най імавернасцю		Паступленне масы ў выніку вырошчвання культураў		Колькасць торфу, пры якой магчымы баланс		Магутнасць тарфяной залежы, см
		%	г/пасудзіну	г/пасудзіну	г. з праўкай на мінералізацыю	г/пасудзіну	т/га	
Без высявання культураў	12288	9,52—	1170—					
Бульба	12288	9,92 6,23—	1219 765—	117—	25—313	252—3286	20—	1—10
Збожжавыя культуры	12288	8,97 3,43—	1102 421—	405 549—	419—619	4223—	262 336—	13—21
Шматгадовыя травы	12288	5,45 +0,30—	670 +37—	749 1167—	1004—	6500 10120—	518 806—	32—35
Пры аб'ёмнай масе 0,25 т/м ³		-0,42	-52	1207	1054	11067	881	

але не асвоеным) пры вырошчванні збожжавых, прапашных культураў і шматгадовых траў, якое ўключае страты арганікі не толькі ад культураў, але і ад агратэхнікі іх вырошчвання, воднага рэжыму.

Даследаванні праводзілі на маламагутнай тарфяна-балотнай глебе меліяратыўнага аб'екта «Чудзін» Ганцавіцкага раёна Брэсцкай вобл. Характарыстыка тарфяна-балотнай глебы пададзена ў [2]. Неабходна толькі адзначыць, што гэтыя глебы асушаны ў 1987 г. адкрытай сеткай каналаў. Да асушэння магутнасць тарфяной залежы складала каля 80 см. Падрыхтоўчы перыяд па закладванні стацыянара праходзіў з 1968 г. За гэты час магутнасць тарфяной залежы зменшылася на 19 см. На тарфяной залежы магутнасцю каля 60 см і быў закладзены севазварот, монакультуры траў, збожжавых і прапашных.

Увесну грунтавыя воды звычайна знаходзіліся на глыбіні 40—60 см ад паверхні глебы, да жніўня апускаліся да 120—140 см, а напрыканцы вегетацыйнага перыяду ўзнімаліся да 70—80 см. У асобныя гады пад дзеяннем атмасферных ападкаў яны набліжаліся да паверхні глебы.

Вільготнасць глебы ў пачатку асваення была ў межах 60—80% ад ПВ. Пры абязводжванні верхняга слоя (0—30 см) расліны скарыстоўвалі вільгаць з ніжняга 30—60-сантыметровага слоя, вільготнасць якога не апускалася ніжэй за 60% ад ПВ. Калі ж магутнасць тарфяной залежы зніжалася, то назіралася абязводжванне і ніжняга слоя ў засушлівыя гады, асабліва пад травамі. Пры вырошчванні збожжавых культураў абязводжванне глебы адбывалася ў меншай ступені і, як правіла, на ўраджайнасці збожжавых не адбывалася, паколькі да гэтага часу ўраджай ужо сфарміраваўся. Вільготнасць ніжняга 45—60-сантыметровага слоя не апускалася ніжэй за 60% ад ПВ. Пад прапашнымі культурамі зніжэнне вільготнасці 0—30-сантыметровага слоя назіралася ў другой палове вегетацыйнага перыяду ў засушлівыя гады, што адмоўна ўплывала на фарміраванне ўраджая, паколькі перыяд інтэнсіўнага клубне- і каранёўтварэння супадаў з дэфіцытам вільгаці.

У фіксаваных пунктах на цаліне, збожжавых, прапашных культурах і шматгадовых травах закладвалі ў глебу металічныя пласціны, вымяралі паміж імі таўшчыню слоя торфу, вызначалі яго аб'ёмную масу і попельнасць у 18-разовай паўторнасці для кожнага гарызонту. Вынікі вызначэнняў запасаў і спрацоўвання арганічнага рэчыва торфу пададзены ў табл. 3. Пад збожжавымі і прапашнымі культурамі ў працэсе апрацоўкі глебы верхнія пласціны выараліся. Магутнасць тарфяной зале-

жы зменшылася за 22 гады адпаведна на 23,7 і 27,4 см, пад шматгадовымі травамі і на цалінным участку — удвая меней.

Некалькі меншыя адрозненні ў стратах арганічнага рэчыва пад палявымі культурамі і шматгадовымі травамі назіраюцца ў масе, аднак у часе яны рэзка ўзрастаюць. Характэрнай асаблівасцю спрацоўвання з'яўляецца тое, што пад палявымі культурамі мінералізацыя ўзмацняецца пры змяншэнні магутнасці тарфяной залежы да таўшчыні ворнага слоя, пад шматгадовымі травамі — затухае. Тлумачыцца гэта тым, што ў сувязі з вялікім паступленнем арганічнага рэчыва пры вырошчванні шматгадовых траў раўнавага прыходнай і расходнай частак надыходзіць пры большай магутнасці тарфяной залежы. Пад палявымі культурамі магутнасць тарфяной залежы пры дасягненні ворнага слоя не забяспечвае раўнавагу паміж паступленнем і стратамі арганічнага рэчыва. У выніку яго спрацоўвання пачынае прыворвацца мінеральны слой, што ўзмацняе мінералізацыю і зрушвае раўнавагу да яшчэ меншых запасаў торфу.

Паслойныя вызначэнні аб'ёмнай масы, попельнасці, поўнай вільгаццямістасці, арганічнага рэчыва, зробленыя ў 8-разовай паўторнасці, даюць магчымасць вызначыць, як праходзіць трансфармацыя тарфяна-балотных глебаў у працэсе сельскагаспадарчага выкарыстання (табл. 4). У севазвароце з ашчадным рэжымам апрацоўкі выключалася штогадовае ўзворванне. Яно рабілася толькі пры залужэнні траў і пад першую культуру, якая ідзе па травах, і выконвалася звычайнымі палявымі плу-

Табліца 3. Запасы і спрацоўванне арганічнага рэчыва ў фіксаваных пунктах

Гарызонт, см	Запасы арганічнага рэчыва па гадах, т/га ($M \pm m$)			Спрацоўванне арганічнага рэчыва			
	1972 г.	1987 г.	1993 г.	т/га		см	
				1972— 1987 гг.	1988— 1993 гг.	1972— 1993 гг.	1993 г.

Цаліна

0—19,2	300+3,4	271+7,5	258+6,9	29	13	42	4,0
19,2—34,2	159+5,7	152+3,5	151+6,4	7	1	8	3,3
34,2—52,5	212+7,4	192+3,1	175+4,6	20	17	37	3,8
52,5—66,8	175+3,8	170+4,3	161+8,5	5	9	14	2,5
0—66,8	846+34,3	785+5,4	745+9,0	61	40	101	13,6
За год				4,0	6,7	4,8	0,6

Шматгадовыя травы

0—14,3	306+11,1	280+5,0	275+2,4	26	5	31	2,2
14,3—32,6	200+4,0	191+4,0	189+3,3	9	2	11	8,1
32,6—47,0	203+1,6	192+2,2	192+2,6	11	0	11	1,3
47,0—62,6	140+5,6	100+2,5	102+7,8	40	2	38	1,7
0—62,6	849+19,0	763+6,6	758+12,1	86	5	91	13,3
За год				5,7	0,8	4,3	0,6

Збожжавыя

0—20,4	364+5,3	504+5,2		58			
20,4—37,3	198+2,0	206+4,4	688+15,8	27	22	107	20,8
37,3—53,2	233+6,2	155+2,2	130+5,4	20	25	45	3,1
53,3—68,6	175+4,9	865+5,7	818+15,8	105	47	152	23,7
0—68,6	970+11			7,0	7,8	7,2	1,1
За год							

Прапашныя

0—23,7	400+7,1	518+12,3		64			
23,7—39,3	182+4,4	118+4,0	584+23,9	23	49	136	23,7
39,3—52,7	138+1,0	118+6,3	112+24,2	23	6	29	3,7
52,7—68,2	141+2,1	751+13,5	696+24,2	110	55	165	27,4
0—68,2	861+7,8			7,3	9,2	7,8	1,3
За год							

Табліца 4. Змяненне фізічных уласцівасцяў тарфяна-балотных глебаў за 22 гады сельскагаспадарчага выкарыстання

Гарызонт, см	Сезаварот са звычайнай тэхналогіяй апрацоўкі				Сезаварот з ашчадным рэжымам апрацоўкі				Сенажаць			
	аб'ёмная маса, т/м ³	папельнасць, % на сухое рэчыва	поўная вільгацыйнасць, % на сухое рэчыва	арганічнае рэчыва, т/га	аб'ёмная маса, т/м ³	папельнасць, % на сухое рэчыва	поўная вільгацыйнасць, % на сухое рэчыва	арганічнае рэчыва, т/га	аб'ёмная маса, т/м ³	папельнасць, % на сухое рэчыва	поўная вільгацыйнасць, % на сухое рэчыва	арганічнае рэчыва, т/га
0—5	0,372	46,6	209	99,4	0,260	26,6	325	95,4	0,247	13,5	340	107
6—10	0,447	52,4	169	106	0,281	26,6	298	103	0,247	12,7	342	108
11—15	0,453	48,1	168	118	0,298	26,9	283	109	0,231	12,6	376	101
16—20	0,526	57,3	161	112	0,347	35,0	254	113	0,190	9,5	467	86
21—25	0,577	62,1	133	109	0,425	37,5	252	133	0,170	8,4	525	77,9
26—30	0,734	76,4	99	86,6	0,393	38,1	264	122	0,184	14,5	518	78,5
31—35	1,35	95,5	35	30,4	0,671	75,4	126	82,5	0,254	31,5	400	86,8
36—40	1,50	98,4	28	12,0	1,15	90,9	46	52,4	0,390	47,9	312	101
41—45	1,52	98,4	27	12,1	1,35	96,7	34	22,4	0,712	71,8	172	100
46—50	1,59	98,9	24	8,7	1,60	98,4	25	12,8	1,09	90,8	57	50
51—55	1,64	99,2	23	6,5	1,61	99,1	25	7,2	1,23	93,5	44	39,9
56—60	1,62	99,4	24	4,9	1,60	99,2	25	6,4	1,35	95,8	34	28,4

Табліца 5. Змяненне запасаў арганічнага рэчыва ў залежнасці ад сельскагаспадарчага выкарыстання, т/га

Гарызонт, см	Сезаварот са звычайнай тэхналогіяй апрацоўкі	Сезаварот з ашчадным рэжымам апрацоўкі	Сенажаць
0—30	631	675	558
30—60	75	184	406

гамі. У сувязі з недастатковым забараноўваннем дзярніны ў гэтым выпадку не рабілася пасляпяўное прыкачванне.

У доследах са звычайнай тэхналогіяй апрацоўкі за 22-гадовы перыяд сельскагаспадарчага выкарыстання адбыліся значныя змяненні глебы. Узрасла яе аб'ёмная маса, папельнасць, знізілася поўная вільгацыйнасць. Да тарфяна-балотных глебаў можна аднесці слой 0—25 см. Болей глыбока фарміруюцца органа-мінеральныя і мінеральныя глебы. Запасы арганічнага рэчыва ў гэтым слоі складаюць 545 ц/га. Пры далейшым узворванні на такіх глебах будзе адбывацца інтэнсіўнае падключэнне мінеральнага слоя, што выкліча паскораны пераход іх у органа-мінеральныя, хаця запасы арганічнага рэчыва яшчэ досыць высокія. Без уліку гэтых запасаў страты арганічнага рэчыва, як правіла, будуць звышанымі.

У доследах, дзе ўзворванне рабілася адзін раз за чатыры гады і на глыбіню 25—30 см, узрастанне аб'ёмнай масы і папельнасці адбывалася ў запаволеным тэмпе. Таксама ў меншай ступені зніжалася поўная вільгацыйнасць торфу. У гэтых доследах магутнасць тарфяной залежы захоўвалася да 30 см, паколькі ў меншых колькасцях прыворвалася мінеральная частка падцілаючага слоя. Значыць, нават пры выкарыстанні неглыбокага ўзворвання можна падоўжыць жыццё тарфяна-балотных глебаў.

Пры пастаянным вырошчванні шматгадовых траў няма падстаў непакоіцца пра знікненне гэтых глебаў у блізкай будучыні. Глеба, якая выкарыстоўваецца пад травамі, захавала характэрныя прыкметы першапачатковай будовы, а іменна зніжэнне аб'ёмнай масы і папельнасці торфу з глыбінёй і павелічэнне поўнай вільгацыйнасці. Тарфя-

ная залеж размешчана да 40 см ад паверхні глебы, а болей глыбока назіраецца рэзкае ўзрастанне аб'ёмнай масы, попельнасці і зніжэнне поўнай вільгацяёмістасці.

Характэрнай асаблівасцю неабходна лічыць тое, што пры спрацоўванні тарфяной залежы запасы арганічнага рэчыва на пэўным этапе эвалюцыі тарфяна-балотных глебаў пры сельскагаспадарчым выкарыстанні ў ворным 0—30-сантыметровым слоі не толькі не змяншаюцца, а ў выніку павышэння шчыльнасці глебы нават узрастаюць. Спрацоўванне адбываецца за кошт змяншэння таўшчыні слоя торфу (табл. 5).

Прыкметнае зніжэнне запасаў арганікі ў ворным слоі будзе назірацца пры далейшым памяншэнні магутнасці тарфяной залежы, калі да ворнага слоя будзе прыворвацца не тарфяная залеж, а мінеральны падсцілаючы слоі, збеднены арганічным рэчывам. У выніку такога змешвання, а таксама няспыннага паскарэння працэсу мінералізацыі арганічнага рэчыва працэнтнае ўтрыманне арганікі ў ворным слоі, а таксама абсалютная яе колькасць будуць змяншацца і глебы пры зніжэнні колькасці арганікі да 30% і меней трансфармуюцца ў органа-мінеральныя.

Пры перазалужэнні на магутных тарфяна-балотных глебах апрацоўка глебы не з'яўляецца першапрычынай спрацоўвання торфу. Толькі пры зніжэнні магутнасці тарфяной залежы да магутнасці ворнага слоя роля яе ў трансфармацыі тарфяна-балотнай глебы набывае перавагу.

Пры перазалужэнні сенажацў няма падстаў непакоіцца пра трансфармацыю тарфяной глебы ў органа-мінеральную ў выніку ўзворвання. Аднак каб зберагчы гэтыя глебы, якія забяспечваюць больш стабільны водны рэжым, ёмістасць паглынання, навакольнае асяроддзе ад забруджвання, неабходна фарміраваць шматгадовыя сенажаці пры пастаянным клопаце аб іх высокай прадукцыйнасці.

Такім чынам, сельскагаспадарчае выкарыстанне тарфяна-балотных глебаў выклікае сістэматычнае спрацоўванне тарфяной залежы. Памяншэнне яе таўшчыні адбываецца за кошт як ушчыльнення, так і мінералізацыі арганічнага рэчыва. Да той пары, пакуль таўшчыня тарфяной залежы не параўнаецца з глыбінёй узворвання, маса арганічнага рэчыва ў ворным слоі будзе ўзрастаць за кошт няспыннага яе ўшчыльнення і гуміфікацыі. Паступова знікаюць нераскладзеныя рэшткі раслінаў-торфаўтваральнікаў, ворны слой торфу набывае зямлістую арэхава-зярністую структуру. Пры далейшым ушчыльненні і мінералізацыі, калі таўшчыня тарфянога слоя зробіцца меншай за глыбіню ўзворвання, пачынаецца рэзкае ўзрастанне аб'ёмнай масы, попельнасці і зніжэнне поўнай вільгацяёмістасці, пры гэтым змяншаецца як адносная колькасць арганічнага рэчыва, так і абсалютная.

Урадлівасць такіх глебаў пры вырошчванні палявых культураў узрастае, паколькі паляпшаюцца фізічныя ўласцівасці глебаў, пры вырошчванні шматгадовых траў — паніжаецца з прычыны дэфіцыту вільгаці. Аднак працэс павышэння ўрадлівасці гэтых глебаў будзе мець часовы характар, паколькі мінералізацыя арганічнага рэчыва будзе адбывацца паскоранымі тэмпамі і пры пераходзе іх у мінеральныя (пясчаныя) пачнецца яе зніжэнне для ўсіх культураў.

Пры набліжэнні таўшчыні тарфяной залежы да глыбіні ўзворвання выключная роля ў яе спрацоўванні належыць ўзворванню. Выключэннем яго пры вырошчванні шматгадовых траў можна захаваць тарфяна-балотныя глебы на стадыі тарфяніста- і тарфяна-глеевых.

Summary

Only utilization of peaty-bog soils for permanent hay-mowing is able to preserve these soils at the last stage of evolution development. Cultivation of field crops leads to transformation of the above mentioned soils to organic-mineral soils.

Літаратура

1. Бамбалов Н. Н. Баланс органического вещества торфяных почв и методы его изучения. Мн., 1984.
2. Барановский А. З. // Почвоведение. 1981. № 2. С. 105—106.
3. Большая советская энциклопедия. 1977. Т. 26. С. 345.
4. Ветроградская И. А., Зверков Ю. В. // Почвенная фауна и биологическая активность осушенных и рекультивируемых торфяников. М., 1980. С. 5—15.
5. Галкина А. А. К вопросу о минерализации органического вещества остаточных торфов: Тез. докл. Респ. конф. по пробл. минерализации и эрозии торфа. Мн., 1978. С. 55.
6. Гурфель Д., Ластинг В. // Сборник научных трудов Эстонского НИИ земледелия и мелиорации. 1966. № 8. С. 60—71.
7. Ефимов В. Н., Лунина Н. Ф. // Влияние мелиорации на состав и свойства торфяных почв. Петрозаводск, 1985. С. 53—70.
8. Малышев Ф. А. Мелиорация легких почв суспензией торфа. Мн., 1969.
9. Тейт Р. Органическое вещество почвы: Биологические и экологические аспекты / Пер. с англ. М., 1991.